

SPAREBANKEN SØR

PILAR 3

2008

INNHold

1.	INNLEDNING	2
2.	KAPITALDEKNINGSREGELVERKET - BASEL II.....	2
3.	KONSERNFORHOLD OG KONSOLIDERING	3
3.1	Oversikt over konsernet	3
3.1.1	Selskaper som er fullt konsolidert - oppkjøpsmetoden (datterselskaper)	3
3.2	Forskjeller mellom regnskapsmessig konsolidering og konsolidering etter kapitaldekningsbestemmelsene	3
3.3	Begrensninger på overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom konsernselskaper	3
4.	ANSVARLIG KAPITAL OG KAPITALKRAV	4
4.1	Morbank og konsern	4
4.1.1	Ansvarlig kapital.....	4
4.1.2	Kapitalkrav	4
4.2	Datterselskaper underlagt regelverket om kapitaldekning	5
4.2.1	Ansvarlig kapital.....	5
5.	STYRING OG KONTROLL AV RISIKO.....	5
5.1	Generelt om styring og kontroll av risiko	5
5.2	Prosess for vurdering av risikoeksponering og kapitalbehov (ICAAP)	6
6.	KREDITTRISIKO	7
6.1	Styring og kontroll av kredittrisiko	7
6.2	Samlet engasjementsbeløp fordelt på type engasjement	8
6.3	Samlet engasjementsbeløp fordelt pr geografisk område	8
6.4	Samlet engasjementsbeløp fordelt pr bransje.....	9
6.5	Samlet engasjementsbeløp fordelt etter gjenstående løpetid.....	9
6.6	Mislighold og verdifall.....	9
6.7	Bruk av sikkerheter	11
7.	MOTPARTSRISIKO Økonomi (og kapitalmarked)	12
7.1	Derivater - engasjementsbeløp og virkelige verdier	12
8.	MARKEDSRISIKO	12
8.1	Styring og kontroll av markedsrisiko	12
8.2	Egenkapitalposisjoner utenfor handelsporteføljen	12
8.3	Renterisiko	13
9.	STYRING OG KONTROLL AV OPERASJONELL RISIKO.....	13
10.	STYRING OG KONTROLL AV ØVRIGE RISIKOER.....	13

1. INNLEDNING

Kapitaldekningsregelverket stiller blant annet krav om offentliggjøring av informasjon om risikostyring, risikoeksponering og soliditetsforhold. Dette dokumentet oppfyller Sparebanken Sør sin informasjonsplikt etter dette regelverket.

Dette dokumentet oppdateres årlig og publiseres samtidig med bankens årsrapport. Oppdatert informasjon om kapitalkrav og ansvarlig kapital oppdateres kvartalsvis og offentliggjøres i form av note til bankens kvartalsregnskap.

Alle beløp i dokumentet er angitt i Mill. NOK, med mindre noe annet er spesifisert.

2. KAPITALDEKNINGSREGELVERKET - BASEL II

Det gjeldende kapitaldekningsregelverket trådte i kraft 1. januar 2007, med en overgangsordning som gjorde det mulig for den enkelte bank å utsette implementeringen av dette regelverket til 1. januar 2008. Sparebanken Sør har gjort bruk av overgangsordningen og beregnet og rapporterte derfor kapitaldekning etter de såkalte Basel II-reglene fra og med 2008.

Kapitaldekningsregelverkets bestemmelser fremgår av Finansieringsvirksomhetsloven §§2-9, 2-9a, 2-9b, 2-9c og 2-9d, samt Kapitalkravsforskriften, Beregningsforskriften og Konsolideringsforskriften.

Basel II-reglene består av tre pilarer. Pilar 1 omfatter det regulatoriske minimumskravet til kapitaldekning. Det samlede beregningsgrunnlaget er summen av beregningsgrunnlagene for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Den enkelte bank gis anledning til å velge ulike metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget. Noen av metodene forutsetter forhåndsgodkjennelse fra Kredittilsynet. Sparebanken Sør benytter følgende metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget:

Kredittrisiko:	Standardmetoden
Markedsrisiko:	Standardmetoden
Operasjonell risiko:	Basismetoden

Lovens minimumskrav til kapital tilsvarer 8% av samlet beregningsgrunnlag. Samlet ansvarlig kapital er summen av kjernekapital og tilleggskapital. Beregningsgrunnlag, kapitalkrav og ansvarlig kapital er beskrevet og spesifisert i dokumentets kapittel 3.

Pilar 2 av regelverket omfatter kravene til bankenes egen prosess for vurdering av risiko og nødvendig kapital. Sparebanken Sørs prosess for vurdering av risikoprofil og kapitalbehov er beskrevet i dokumentets kapittel 5.2. I tillegg gir pilar 2 retningslinjer for myndighetenes vurderingsprosess.

Pilar 3 omfatter kravene til offentliggjøring av informasjon. Som nevnt innledningsvis oppfyller dette dokumentet bankens plikt til offentliggjøring av informasjon etter denne delen av kapitaldekningsregelverket.

3. KONSERNFORHOLD OG KONSOLIDERING

3.1 Oversikt over konsernet

Konsernet Sparebanken Sør består, i tillegg til morselskapet Sparebanken Sør av følgende selskaper:

3.1.1 Selskaper som er fullt konsolidert - oppkjøpsmetoden (datterselskaper)

1.000 kr

Navn	Antall aksjer	Bokført verdi	Eierandel	Andel av stemmerett	Forretningskontor	Type virksomhet
ABCenter Holding AS	8615	35.095	100	100	Kristiansand	Eiendomsmegling
AS Eiendomsvekst	30	2.935	100	100	Arendal	Eiendom
Bankbygg AS	51	191	51	51	Bygland	Eiendom
Markensgt 9 AS	50025	77.048	100	100	Arendal	Eiendom
Markensgt. Invest AS	1000	24.010	100	100	Arendal	Eiendom
Prosjektutvikling AS	100	3.131	100	100	Arendal	Eiendom
Rettighetskompaniet AS	500	21.530	100	100	Arendal	Forvalter navnrettigheter
Start Toppforball AS	2009593 75	10.000	99	99	Kristiansand	Fotball
Start Stadion AS	2600	3	100	100	Kristiansand	Fotballstadion
Kaldvell Eiendom AS	2500	7.162	100	100	Arendal	Eiendom
Sør Boligkreditt AS	1000000	100.000	100	100	Arendal	Boligkredittforetak

3.2 *Forskjeller mellom regnskapsmessig konsolidering og konsolidering etter kapitaldekningsbestemmelsene*

Samtlige selskaper er konsolidert regnskapsmessig.

Kun Sør Boligkreditt (eierandel 100%) er konsolidert etter kapitaldekningsbestemmelsene.

3.3 *Begrensninger på overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom konsernselskaper*

For øvrig reguleres adgangen til overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom selskapene i konsernet av den til enhver tid gjeldende lovgivning for bransjen.

4. ANSVARLIG KAPITAL OG KAPITALKRAV

4.1 Morbank og konsern

4.1.1 Ansvarlig kapital

Morbanken og konsernet har følgende typer kjernekapital:

Type	Beløp
Sparebankens fond	2.275
Virkelig verdirserve	19

I tillegg foreligger følgende typer tilleggskapital:

Tidsbegrenset ansvarlig lånekapital

Opptatt dato	Valuta	Beløp i valuta	Bokført i NOK	Rentevilkår	Forfall	Dato for evt call
20.9.2006	NOK	300	299	NIBOR+0,42	21.3.2012	

Morbanks og konsernets ansvarlig kapital består av følgende poster:

Morbank		Konsern
2.275	Sparebankens fond	2.275
18	Fond for urealiserte gevinster	18
-38	Urealiserte verdiendringer	-38
69	<i>Andre fradrag i kjernekapitalen:</i>	72
12	<i>Tillegg i kjernekapitalen:</i>	12
2.197	Sum kjernekapital	2.195
299	Tidsbegr. ansv. lånekapital	299
8	45 % av nto. urealiserte gev.	8
307	Sum tilleggskapital	307
2.505	Sum ansvarlig kapital	2.503
12,69 %	Kapitaldekning	12,74 %

4.1.2 Kapitalkrav

Morbank			Konsern	
Beregningsgrunnlag	Kapitalkrav		Beregningsgrunnlag	Kapitalkrav
46	3	<i>Lokale og regionale myndigheter</i>	46	3
479	38	<i>Institusjoner</i>	477	38
6.175	494	<i>Foretak</i>	6.175	494
2.272	181	<i>Massemarkedsengasjement</i>	2.272	181
8.269	661	<i>Pantesikkerhet i bolig- og fritidseiendom</i>	8.272	661
469	37	<i>Forfalte engasjement</i>	469	37
7		<i>Andeler i verdipapirfond</i>	7	
595	47	<i>Øvrige engasjement</i>	495	39
18.314	1.465	Sum kreditt- og motparts-risiko	18.215	1.457
249	19	Posisjonsrisiko i handelsporteføljen	249	19
94	7	Valutarisiko	94	7
1.189	95	Operasjonell risiko	1.189	95
101	8	Frdrag i kapitalkravet	101	8
19.746	1.579	Samlet kapitalkrav	19.648	1.571

4.2 Datterselskaper underlagt regelverket om kapitaldekning

4.2.1 Ansvarlig kapital

Sør Boligkreditt AS har følgende typer kjernekapital:

Type	Beløp	Beskrivelse
Sør Boligkreditt AS	100	Boligkredittforetak

5. STYRING OG KONTROLL AV RISIKO

5.1 Generelt om styring og kontroll av risiko

Risikostyringen skal støtte opp under konsernets strategiske mål og utvikling. Styret har som målsetting at konsernet i et langsiktig perspektiv skal være godt kapitalisert – slik at man har et godt fundament for utvikling og vekst i høykonjunkturer og samtidig har robusthet for å kunne møte lavkonjunkturer. Kapitalstyringen skal sikre at Sparebanken Sør har en god kapitaldekning og en konkurransedyktig avkastning i forhold til risikoprofil.

Styret har fastsatt styringsmål for bankens samlede risikonivå, og konkrete styringsmål for risiko innenfor det enkelte risikoområdene. Det er etablert systemer for oppfølging og kontroll av risiko. Konsernets overordnede risikoeksponering og risikoutvikling følges opp gjennom kvartalsvis rapportering til konsernledelse og styre.

Organisering:

Styret har det overordnede ansvar for konsernets strategiske plan samt for risiko- og kapitalstyring. Styret fastsetter mål for kapitaldekning, risikoprofil, anvendelse av kapital og avkastningskrav. Videre fastsetter styret retningslinjer for risikostyring og styringsmål. Styret har ansvaret for ICAAP- prosessen, som også er en integrert del av konsernets samlede risikostyring.

Adm.direktør har ansvar for bankens samlede risikostyring. Administrerende direktør er ansvarlig for at banken har gode og effektive systemer for risikomåling, risikostyring og risikoovervåking.

Internrevisjonen har ansvar på vegne av styret å overvåke bankens samlede risikostyring og vurdere om bankens modeller, systemer og rutiner knyttet til risikostyring gir et riktig bilde av bankens risiko- og kapital situasjon. Internrevisjonen skal også etterprøve at rutiner og retningslinjer etterleves.

Risikostyring er direkte underlagt adm. direktør og ivaretar på overordnet nivå sentrale funksjoner av bankens risikostyring. Dette omfatter bla overvåking, måling, analyse, rapportering og kontroll av bankens samlede risiko- og kapitalstyring. Risikostyring har ansvar for bankens systemer og modeller og for videreutvikling av effektive risikostyringssystemer for alle risikoområdene.

Forretningsområdene har ansvaret for den daglige risikostyringen innenfor eget forretningsområde. Forretningsområdene har ansvar for at risikostyringen og risikoeksponeringen ligger innenfor de rammer, mål og retningslinjer som er fastsatt av styret, og at kredittgivning og kredittoppfølger følger de prosesser, retningslinjer og rutiner som er fastsatt av banken. Alle medarbeidere og ledere har ansvar for å påse at bankens risiko på enkeltsaker ligger innenfor egen fullmakt, bankens risikostrategi og policy. Alle store næringslivsengasjementer behandles av en sentral kredittkomité.

Kredittstøtte er en støttefunksjon for forretningsområdene og har ansvar for utarbeidelse og vedlikehold av kredittpolicy, kredittåndbøker og rutiner. Avdelingen har også ansvar for å kvalitetssikre at beslutningsgrunnlaget i forbindelse med kredittgivningen er i tråd med bankens kredittbehandlingsrutiner. Videre er avdelingen sentral i forbindelse med juridisk rådgivning samt oppfølging av misligholdte og tapsutsatte engasjementer.

Mer detaljert informasjon om styring og kontroll av den enkelte type risiko er angitt i de påfølgende kapitler.

5.2 *Prosess for vurdering av risikoeksponering og kapitalbehov (ICAAP)*

Formålet med ICAAP prosessen er å gi styret et grunnlag for å vurdere størrelse og sammensetning av ansvarlig kapital, sett i forhold til bankens risiko og risikoprofil. Stresstester/scenarioanalyse basert på en ekstraordinær men sannsynlig nedgangskonjunktur, vil sammen med andre vurderinger danne grunnlag for hvilken kapitalbuffer banken bør ha.

Et annet viktig aspekt med ICAAP prosessen er å vurdere risiko- og kapitalstyringen i banken, overordna styringsparametre og styringsmål for risiko, samt kvaliteten på bankens kvalitative rutiner. ICAAP er en sentral del av bankens kapital- og risikostyring, og skal gi oversikt over de metoder, rutiner og kontroller banken benytter seg av. ICAAP vil dessuten være et sentralt bidrag i bankens forretnings- og strategiutviklingsprosesser.

Analysen er gjennomført for Sparebanken Sør konsern og alle datterselskapene inngår som en del av prosessen.

Ansvar og involvering:

Styret har ansvar for ICAAP prosessen i banken. Styret har nedsatt en prosjektgruppe med deltakelse fra Risikostyring, Kredittstøtte, Økonomi og Kapitalmarked. Internrevisor har deltatt som observatør. Styret og konsernledelse har i flere styremøter vært involvert på ulike områder i ICAAP prosessen.

Kvalitetskontroll, gjennomføring og godkjenning:

Det er styrets ansvar å beslutte og å ta stilling til bankens kapitalplan, risikotoleranse og kapitalbehov. Styret har også satt retningslinjer for organisering av arbeidet med risiko. Bankens risikotaking, samt styring og kontroll av risiko utføres i henhold til styrets instruks.

ICAAP har gjennom hele prosessen blitt kontinuerlig behandlet og kvalitetssikret gjennom behandling i bankens konsernledelse og styre.

Risikotyper

Tabellen under viser hvilke risikotyper som inngår i bankens ICAAP. For Pilar 1 benytter vi regulatoriske metoder for beregning av kapitalbehov. For de øvrige risikoer har vi benyttet en kombinasjon av kvalitativ- og kvantitativ analyse, samt statistiske modeller for å beregne kapitalbehov.

Type	Risiko	Metode
Pilar I	Kredittrisiko	Standardmetoden
Pilar I	Markedsrisiko	Standardmetoden
Pilar I	Operasjonell risiko	Basismetoden
Pilar II	Konsentrasjonsrisiko	Kvalitativ og kvantitativ vurdering
Pilar II	Likviditetsrisiko	Kvalitativ og kvantitativ vurdering
Pilar II	Forretningsrisiko	Kvalitativ og kvantitativ vurdering
Pilar II	Strategisk risiko	Kvalitativ vurdering
Pilar II	Rennomerisiko	Kvalitativ vurdering
Pilar II	Restrisiko	Kvalitativ og kvantitativ vurdering
Pilar II	Eierisiko	Kvalitativ og kvantitativ vurdering

Integrering av ICAAP i bankens styring og kontroll:

Styret har ambisjon om å integrere risiko- og kapitalmålinger som en integrert del av strategiske- og forretningsmessige utvikling og planer. Dette innebærer blant annet at ICAAP vil være et viktig beslutningsunderlag knyttet til bla:

- Strategisk- og forretningsmessig utvikling av banken
- Budsjettprosessen
- Risikovurderinger knyttet til marked og produkter
- Overordnet risiko og kapitalplanlegging

Banken vil videreføre arbeid med kompetanseheving og utvikling av modeller og avanserte metoder for risikostyring. Dette har også sammenheng med ambisjoner om på sikt å bli godkjent som IRB bank.

6. KREDITTRISIKO

6.1 Styring og kontroll av kredittrisiko

Det er et bærende prinsipp i banken at ledere og ansatte i den utøvende bankvirksomheten skal styre og måle den risiko som banken utsettes for gjennom den løpende drift og rapportere denne i henhold til vedtatte prosedyrer. Det skal ikke være organisasjonsmessig sammenheng mellom de ansatte som utøver operativt arbeid og de som styrer og kontrollerer bankens risiko.

Kredittrisiko

Kredittrisiko defineres som faren for tap som følge av at kunder eller motparter ikke kan overholde sine forpliktelser.

Kredittrisikoen styres gjennom konsernets kredittstrategi, kredittpolicy, kredittrutiner, kredittprosesser og bevilgningsfullmakter. Disse trekker opp de overordnede retningslinjer for bankens kredittgivning. Kredittstrategien fastsettes minimum årlig av styret og inneholder kredittpolitiske retningslinjer, samt styringsmål for risikoprofil og risikokonsentrasjoner i konsernet.

Det er satt styringsmål til bla forventet tap, konsentrasjonsrisiko, bransje, marked og geografi, samt rammer for store kunder og enkeltkunder. Styringsmål for risiko overvåkes og rapporteres jevnlig til styret. Sparebanken Sør har utviklet, og bruker aktivt modeller for risikoklassifisering i kredittprosesser og i porteføljestyling av person- og bedriftsmarkedet.

Styret er ansvarlig for konsernets kredittgivning og har delegert fullmaktsrammer til administrerende direktør, som innenfor sine fullmakter har videredelegert. Fullmaktene er knyttet opp til kompetanse, marked, engasjementstørrelse og risiko.

Kreditthandlingsrutinene, kredittpolicy og risikoklassifiseringsmodellene setter krav til hvilke kredittprosesser og hvilke risikovurderinger som skal utføres i forbindelse med innvilging og oppfølging av person- og bedriftsmarkedsengasjementer.

Kapitalberegning for kredittrisiko er foretatt etter standardmetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens kredittrisiko som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden. Restrisiko er vurdert som egen risiko.

Konsentrasjonsrisiko

Geografi

Kredittrisiko i form av risiko for tap pga stor konsentrasjon av utlån i geografiske områder eller til hjørnesteinsbedrifter. Styringsmål blir rapportert til styret og konsernledelsen i kvartalsvis risikoreport.

Bransje

Kredittrisiko i form av risiko for tap pga stor konsentrasjon av utlån i enkelte bransjer. Styringsmål blir rapportert styre og konsernledelse i kvartalsvis risikoreport.

Store engasjement

Kredittrisiko i form av risiko for tap pga stor konsentrasjon av store engasjementer. Styringsmål blir rapportert styre og konsernledelse i kvartalsvis risikoreport.

Restrisiko

Risiko for tap pga at sikkerhetene faller i verdi eller at det er feil registrerte panteverdier. Det er ingen spesielle styringsmål for restrisiko.

For alle lånesøknader blir det foretatt verdivurderinger av pantobjekter og kundens belåningsgrad (PM)/sikkerhetsdekning (BM). Bankens retningslinjer tilsier at det er realisasjonsverdier som skal legges til grunn for verdivurderingen.

6.2 Samlet engasjementsbeløp fordelt på type engasjement

Bankens samlede engasjementsbeløp etter fradrag for nedskrivninger utgjør:

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum
Beløp pr 31.12.08	28.765	2.819	747	32.331
Gjennomsnittlig beløp for 2008	27.078	2.803	746	30.627

6.3 Samlet engasjementsbeløp fordelt pr geografisk område

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum
Telemark	3.234	320	56	3.610
Aust -Agder	11.813	1.143	296	13.252
Vest-Agder	10.406	1.029	269	11.704
Øvrig	3.312	327	126	3.765
Sum	28.765	2.819	747	32.331

6.4 Samlet engasjementsbeløp fordelt pr bransje

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum
Primær næring	450	57	4	511
Industri	829	165	268	1.262
Bygg og anlegg	702	139	86	927
Transport	284	21	38	343
Varehandel	1.091	192	87	1.370
Hotell og restaurant	358	27	7	392
Eiendom	6.281	611	208	7.100
Forr. messig tjenesteyting	708	47	26	781
Offentlig sektor	56	351		407
Personmarked	17.453	1.169	12	18.634
Andre bransjer	553	40	11	604
Sum kunder	28.765	2.819	747	32.331
Kredittinstitusjoner	30			30
Sum	28.795	2.819	747	32.361

6.5 Samlet engasjementsbeløp fordelt etter gjenstående løpetid

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum
Under 1 måned	6.387			6.387
1 – 3 måneder	148			148
3 – 12 måneder	1.895	1.690		3.585
1 – 5 år	3.345	1.129		4.474
Over 5 år	16.990			16.990
Uten restløpetid				
Sum	28.765	2.819	747	32.331

6.6 Mislighold og verdifall

Engasjementsbeløp for engasjement med nedskrivning eller mislighold

	Utlån	Garantier	Sum
Brutto tapsutsatte engasjementer	180	0	180
Nedskrivninger	64	0	64
Netto engasjement med nedskrivning	116	0	116
Brutto misligholdte engasjement	161	0	161
Nedskrivninger	24	0	24
Netto misligholdte engasjement	137	0	137

Nedskrevne og misligholdte engasjement fordelt pr bransje

	Engasjementer med nedskrivning	Misligholdte engasjementer	Sum nedskrivning tapsutsatte og misligholdte	Årets resultatførte nedskrivninger og verdiendringer
Primær næring	0	4	0	
Industri	2	1	3	1
Bygg og anlegg	39	19	17	11
Transport	2	2	2	
Varehandel	43	7	19	13
Hotell og restaurant	25	14	6	2
Eiendom	24	26	3	40
Forretningsmessig tjenesteyting	7	2	4	12
Offentlig sektor				
Personmarked	39	78	33	11
Andre bransjer		8	1	-1
Sum kunder	181	161	88	89
Kredittinstitusjoner				
Sum	181	161	88	89

Nedskrevne og misligholdte engasjement fordelt pr geografisk område

	Engasjementer med nedskrivning	Misligholdte engasjementer	Sum nedskrivning tapsutsatte og misligholdte
Aust Agder	113	46	44
Vest-Agder	31	74	20
Telemark	37	41	24
Sum	181	161	88

Utvikling i samlede utlån og garantier med nedskrivning

	Utlån	Garantier	Sum 2008
Inngående balanse pr 1.1.2008	192	0	192
Netto endring	31	0	31
Pr 31.12.2008	223	0	223

	Individuelle nedskrivninger	Gruppe-nedskrivninger	Sum 2008
Inngående balanse pr 1.1.2008	52	66	118
Konstaterte tap på utlån, garantier, mv der det tidligere er foretatt nedskrivninger	-5		-5
Tilbakeføring av tidligere års nedskrivninger	-6		-6
Økning i nedskrivninger på engasjement	47	25	72
Endring i individuell nedskrivning av periodiserte renter og amortisering			
Pr 31.12.2008	88	91	179

Årets nedskrivninger og gjenvinning på tidligere års nedskrivninger

	Utlån	Garantier	Sum
Periodens endring i individuelle nedskrivninger	38		38
Periodens endring i gruppenedskrivninger	25		25
Periodens konstaterte tap som det tidligere år er foretatt individuell nedskrivning for	5		5
Periodens konstaterte tap som det tidligere år ikke er foretatt individuell nedskrivning for	49		49
Periodens inngang på tidligere års konstaterte tap	-3		-3
Periodens tapskostnad	114		114

6.7 Bruk av sikkerheter

Ved fastsettelse av vekten av engasjementene i forbindelse med beregningen av kapitalkravet er følgende hovedtyper av pant benyttet:

- pant i fast eiendom (bolig, fritidseiendom)
- bankinnskudd
- VPS

Hovedprinsippet for verdivurdering av sikkerheter er realisasjonsverdien, slik vi forventer at den skal være på et evt. realisasjonstidspunkt. Verdivurderingsprinsippene er nøye beskrevet i bankens kreditthåndbok. Pant i fast eiendom i privatmarkedet skal verdivurderes ved ny sak eller minimum hvert tredje år.

Videre er følgende typer av garantister benyttet i forbindelse med beregningen av kapitalkravet:

- garantier fra stat, fylkeskommune og kommune

Den norske stat har AAA-rating. Kommuner og fylkeskommuner kan ikke gå konkurs, jfr. Kommuneloven. Ut fra dette vurderes garantier fra disse som gode for pålydende.

Samlet engasjementsbeløp for engasjementskategorier.

	Samlet engasjement
<i>Stater og sentralbanker</i>	912
<i>Lokale og regionale myndigheter</i>	472
<i>Institusjoner</i>	1.916
<i>Foretak</i>	7.645
<i>Massemarkedsengasjement</i>	3.402
<i>Pantesikkerhet i bolig- og fritidseiendom og næringseiendom</i>	21.678
<i>Forfalte engasjement</i>	455
<i>Andeler i verdipapirfond</i>	7
<i>Øvrige engasjement</i>	676
Sum	37.163

Rutiner og retningslinjer for motregning av eksponeringer på eller utenfor balansen
Sparebanken Sør foretar ikke motregning av eksponeringer i eller utenfor balansen ved beregning av kapitalkrav for kredittrisiko.

Rutiner og retningslinjer for verdivurdering av sikkerheter

Banken har i kreditthåndboken for både bedriftsmarked og privatmarked maler for verdivurdering av pantobjekter. Som utgangspunkt brukes normal salgsverdi, bokført verdi eller annet relevant uttrykk for omsetningsverdi. Verdien på objektene blir deretter redusert med en standard faktor, som varierer med type pantobjekt. Denne reduserte verdien vil da være normal realisasjonsverdi.

7. MOTPARTSRISIKO Økonomi (og kapitalmarked)

7.1 Derivater - engasjementsbeløp og virkelige verdier

	Engasjements- beløp
Derivater i bankporteføljen	557

8. MARKEDSRISIKO

8.1 Styring og kontroll av markedsrisiko

Markedsrisiko er risiko for tap på grunn av ugunstige endringer i markedspriser på renter, valutakurser og verdipapirmarkedet. Styringen av markedsrisiko skjer gjennom detaljerte styringsmål fastsatt av styret for blant annet investeringer i aksjer, obligasjoner og posisjoner i rente og valutamarkedet. Oppfølging skjer gjennom løpende rapportering av porteføljer og styringsmål til konsernledelse og styre.

Det vesentligste av bankens renterisiko er knyttet til bankens portefølje av rentebærende verdipapirer, fastrentelån og fastrenteinnskudd.

Banken blir påvirket av svingninger i valutamarkedet. Den viktigste balanseposten er valutalån til kunder som blir sikret med terminforretninger eller innlån i samme valuta.

Kapitalberegning for markedsrisiko er foretatt etter standardmetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens markedsrisiko som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden.

Bankens samlede aksjeinvesteringer utgjør 221 mill. kr, hvorav handelsporteføljen utgjør 69 mill. kr. Styret har fastsatt en maksimal ramme for handelsporteføljen på ca. 230 mill. kr.

8.2 Egenkapitalposisjoner utenfor handelsporteføljen

	Bokført verdi	Virkelig verdi
Strategiske investeringer	152	152
Sum	152	152

	Bokført verdi	Virkelig verdi
Unoterte egenkapitalinstrumenter i diversifiserte porteføljer	152	152
Sum	152	152

Samlede realiserte gevinster og tap i 2008	0
Samlede urealiserte gevinster og tap pr 31.12.2008	19
Herav inkludert i kjernekapitalen pr 31.12.2008	0
Herav inkludert i tilleggskapitalen pr 31.12.2008	8

8.3 Renterisiko

Renterisiko måles både på og utenfor balansen. Metoden som brukes er parallellskift. Banken har valgt parallelle skift siden bankens renteeksponering stort sett er kortsiktig. Renterisikoen måles månedlig.

Bankens totale renterisiko pr 31.12.2008 er som følger:

Inntekt	Endring i verdi
9,7	+/- 1pp

9. STYRING OG KONTROLL AV OPERASJONELL RISIKO

Operasjonell risiko defineres som risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser, rutiner eller systemer, menneskelige feil, kriminalitet eller eksterne hendelser.

Særlig er denne risiko knyttet til svikt i bankens IKT-systemer, menneskelig svikt eller svikt i rutiner og systemer.. Det foretas en løpende gjennomgang av internkontrollen på disse.

Styringen av operasjonell risiko skjer gjennom kompetanseutvikling, gode rutiner, god intern kontroll og kvalitetssikring. I løpet av Q2 2009 vil det bli implementert et system for registrering av hendelser og tap for operasjonell risiko.

Det blir hvert år foretatt en overordnet risikoanalyse innenfor de ulike risikoområdene, samt en lederbekreftelse.

Det arbeides kontinuerlig med forebyggende tiltak og utvikling av nye styrings- og rapporteringssystemer.

Kapitalberegning for operasjonell risiko er foretatt etter basismetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens operasjonelle risiko som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden.

10. STYRING OG KONTROLL AV ØVRIGE RISIKOER

Likviditetsrisiko

Risiko for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, refinansiere sin gjeld eller ikke har evne til å finansiere økninger i eiendeler uten vesentlige ekstrakostnader.

Innskudd fra kunder er bankens viktigste og mest stabile finansieringskilde. Styret legger vekt på at forholdet mellom innskudd fra kunder og utlån skal være tilfredsstillende.

For å redusere likviditetsrisikoen er banken bevisst på å spre innlånene i kapitalmarkedet på ulike løpetider, markeder, innlånskilder og instrumenter.

Banken har, i forbindelse med beregning av kapitalbehov, definert likviditetsrisikoen som økte refinansieringskostnader. For beregning av kostnad for likviditet har vi benyttet erfaringstall fra finanskrisen høsten 2009. Likviditetskostnaden beregnes som en konsekvens av økte marginer på innlån i rentemarkedet.

Stresstest likviditet

Sparebanken Sør utfører i tillegg egne stresstester for å vurdere hvor lenge banken kan overleve i gitte scenario. Rammene i bankens likviditetsstrategi representerer effektive begrensninger på hvor stor bankens likviditetsrisiko kan bli.

Forretningsrisiko

Risiko for uventede inntekts- og kostnadssvingninger i neste års drift som følge av endringer i eksterne forhold som konjunktursvingninger eller kundeadferd samt reguleringer fra offentlige myndigheter, dvs andre forhold enn kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko.

Det er ikke vedtatt styringsmål for forretningsmessig risiko.

Konsernets sine resultater blir fulgt opp gjennom månedlig rapportering til KL og Styret.

Strategisk risiko

Risiko for tap på grunn av feilslåtte strategiske satsninger eller mangel på slike.

Det er ikke vedtatt styringsmål for strategisk risiko.

Styres gjennom prosesser i Styret og konsernledelse i forbindelse med implementering av nye markeder, forretningsområder mv.

Rennomerisiko

Risiko for svikt i inntjening eller kapitaltilgang på grunn av sviktende tillit og omdømme i markedet.

Det er ikke vedtatt styringsmål for rennomerisiko.

Rennomerisiko kan være vanskelig å forutse, samtidig som det er utfordrende å etablere gode rutiner og løsninger for å redusere omfanget og konsekvensene av rennomerisiko.

Først og fremst ivaretas dette gjennom forhåndsdefinerte kommunikasjonsstrategier hvis enkelthendelser oppstår, samt tydelighet, troverdighet og etterrettelighet i informasjonen som gis av banken. Høy grad av etisk standard og forretningsførsel gjennom år er også med å skape trygghet for kunder, samarbeidspartnere og markedet.

Ofte vil det være flere sammenfallende faktorer som utløses samtidig på et ugunstig tidspunkt som kan gi rennomerisiko.

Eierrisiko

Risiko for at konsernet blir påført negative resultater fra eierposter i strategisk eide selskaper og/eller må tilføre ny egenkapital i disse selskapene.

Det er ikke vedtatt styringsmål for eierrisiko.

Ledelse og styret i datterselskaper blir ivaretatt iht aksjelovens bestemmelser. I flere av selskapene benyttes ledere og/eller ansatte fra konsernet i styret eller i andre funksjoner.

Eventuelle lån til datterselskaper blir medtatt under kredittrisiko og konsentrasjonsrisiko.